

PSYKOGENESEN

Beskrivelse af vejen til et projekt

Niels Engelsted

Det første *problem*, der møder den nye studerende i psykologi med mindre naturligvis denne har dette ganske på det rene er: Hvad handler psykologi egentlig om? Det næste er, at noget entydigt og enigt svar på dette spørgsmål ikke kan tilbydes af faget selv.

Psykologiens definition bliver således den studerendes eget problem, som vedkommende selv må løse. Eller sagt med andre ord, I.K. Moustgaards hvis jeg erindrer rigtigt, gennem sit studieforløb må den studerende skabe sin egen konceptualisering af psykologien.

Jeg har beskæftiget mig med adskillige af psykologiens discipliner både under og efter min studietid, men dette første problem er stadig *mit* problem, og retrospektivt kan omskiftelserne i mine faglige aktiviteter netop ses i lyset af dette problem.

Beskrivelsen af problemet er på en gang beskrivelsen af min personlige affære med psykologien og en beskrivelse af visse grundlæggende problemer samlet under betegnelsen "psykologi".

Psykologien adskiller sig fra de fleste andre videnskaber ved, at videnskabsudøveren som handlende og erkendende subjekt falder sammen med sit objekt eller sin genstand. Psykologien er derfor på en gang en videnskab om et objekt og et subjekt.

Denne dobbelthed har det været svært at gennemføre i den konkrete psykologiske tænkning, hvorfor to forskellige opfattelser er opstået. En der fastholder subjektsiden på bekostning af objektsiden, og en der fastholder objektsiden på subjektsidens bekostning.

Af forskellige årsager har den første i sit valg af subjektsiden fokuseret på det subjektive og derved defineret psykologien som videnskaben om det oplevede. Således bestemt kommer psykologien til at adskille sig radikalt fra alle andre videnskaber (medmindre man betragter filosofien som en videnskab, hvad jeg gerne gør). I og med at den ser på verden *indefra*, bliver hele verden dens emne som noget oplevet.

Over for denne opfattelse står den anden, der fremhæver objektsiden. For den har psykologien et objekt eller genstandsområde *uden for* subjektets oplevelse helt på linie med de øvrige naturvidenskaber. Psykologien har for dette synspunkt dermed kun en del af verden som sin genstand.

Uden at lægge for meget i det, kan vi kalde denne deling i psykologien for henholdsvis den *subjektive psykologi* og den *objektive psykologi*.

Da jeg i sin tid begyndte at studere tilhørte forskningstraditionen på Psykologisk Laboratorium den subjektive psykologi.

Dvs. at en afgørende vægt blev lagt på subjektets erkendende side. I Tranekjær Rasmussens systematiserede conceptualisering af Københavnerfænomenologien kom dette mest radikalt til udtryk. For denne retning blev psykologiens spørgsmål spørgsmålet om, hvordan subjektets omverden som noget oplevet er opbygget. Eller med andre ord, at dens opgave er beskrivelse af *bevidsthedslivet*.

Her over for stod som fjenden den dengang næsten enevældige repræsentant for den objektive psykologis synspunkt, den amerikanske behaviorisme. Laboratoriets anti-krist, der ved at have bevidsthedslivets forkastelse som videnskabelig genstand som sit formulerede program og de psykologiske problemers reduktion i fysikalistisk retning som sin explicitte metode, for den subjektive psykologi simpelthen intet med *psykologi* havde at gøre.

Ganske kongruent hermed afviste behaviorismen på sin side naturligvis også den subjektive psykologis berettigelse. I og med at den stillede bevidsthedslivet op mellem sig og de psykologiske problemer kunne den efter behaviorismens opfattelse ikke kvalificere til betegnelsen *videnskab*.

Så uforenelig en modsætning, som denne stejle strid mellem "psykologi" og "videnskab" er udtryk for, finder man kun blandt nærtbeslægtede. Og selv om det ikke skal gøres her, er det ikke svært at vise, at den objektive psykologi og den subjektive psykologi indeholder deres afviste side som en forudsætning omend i en "fortrængt" form.

Selv om de skarpe fronter er blevet forvandlet til en form for venlig fordragelighed i de sidste årtier mellem disse to opfattelser, så eksisterer den principielle modsætning mellem den objektive og subjektive psykologi fortsat under det eklekticistiske skin. Derimod er der opstået en opfattelse af psykologien, der samtidig med at have sin rod i det indre og subjektive også formår at rette sin interesse mod det ydre og objektive. Og tilsvarende hermed også en psykologi der med roden i det ydre inddrager det indre. Vi kan kalde dem henholdsvis *eksistentiel* og *dialektisk materialistisk psykologi*.

I deres eksisterende former ophæver ingen af dem fuldstændigt problemet. Eksistentiel psykologi er derfor et tilfælde af subjektiv psykologi modereret, mens dialektisk materialistisk i de fleste tilfælde kun tilnærmelsesvis formår at trække grænsen til den objektive psykologi.

Tegningen på næste side opsummerer de fire nævnte grundopfattelser, der er repræsenteret i psykologien. Pilene angiver, at den subjektive psykologi fortrinsvis forlades gennem enten en behavioristisk orienteret psykologi eller igennem en eksistentielt orienteret. Ser man et øjeblik bort fra københavnerfænomenologien, så er disse to retninger da også dominerede

på Psykologisk Laboratorium. Hvilket i øvrigt blot skærper kløften, fordi de er *reelt* uforenelige, hvor objektiv og subjektiv psykologi i det mindste har deres had/kærlighedsforhold.

I overensstemmelse med laboratoriets tradition begyndte jeg mit konferensarbejde inden for perceptions- og kognitionspsykologiens område.

Jeg havde imidlertid svært ved at tilegne mig den subjektivt psykologiske tænkemåde, da jeg fra første færd havde været ledet af en forestilling om, at psykologien *måtte* være en videnskab om noget i verden uden for mig, at den først og fremmest måtte beskæftige sig med et *genstands*område og lade *metoderne* følge derefter, ikke omvendt.

Som et kompromis mellem denne "naive realisme" og den subjektive psykologis fastholden af bevidsthedslivet, som psykologiens udgangspunkt, hypotaserede jeg derfor bevidsthedslivet til "bevidstheden" som en slags *ting*. At beskrive hvad bevidstheden var for en ting, blev således min første explicitte formulering af spørgsmålet om, hvad psykologien egentlig er videnskaben om.

Det blev imidlertid klart, at dette spørgsmål ikke kan besvares inden for den subjektive psykologi af principielle grunde. I og med at den tager bevidsthedslivet som sit *udgangspunkt*, dvs. som forudsætning for hele sin tænkning, er den logisk afskåret fra at besvare spørgsmålet om forudsættningens forudsætninger. Hvis jeg ville stille spørgsmålet om, hvad bevidstheden er, måtte jeg derfor have et andet udgangspunkt end den subjektive psykologi. Dvs. at jeg for at løse et problem, som den subjektive psykologi havde været anledningen til, måtte passere grænsen til den objektive psykologi.

Tankegangen, der førte den vej, var, at mennesket har en bevidsthed, mens dyrene efter almindelig opfattelse ikke har nogen, derfor måtte man ved at følge udviklingen af dyrenes psykiske egenskaber, *psyko-genesen* som jeg kaldte det, på et eller andet tidspunkt i fylo-genesen støde på dette nye, bevidstheden. Og hermed var mit problem faktisk blevet forvandlet til et arbejdsprogram. *Psyko-genese*projektet.

Jeg gik derfor i gang med - udover de kognitionspsykologiske studier - at studere psyko-biologi, komparativ psykologi, neuropsykologi, etologi og fylo-genesens biologi i det hele taget.

Disse studier materialiserede sig blandt andet i form af empiriske undersøgelser af indlæring og hukommelsestransfer hos planarier og siden hos mus.

Mens planarieeksperimenterne kom til at dominere denne periode, så var det dog fortsat psyko-geneseprojektet, der var den primære bestræbel-

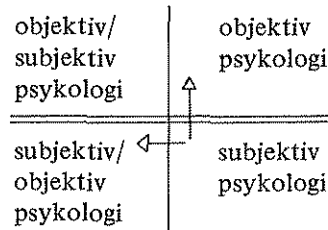

fig. 1

se. Men dette projekt løb hurtigt ind i svære vanskeligheder, for hvis jeg skulle følge det psykiskes udvikling, hvad var da dette "psykiske"?

Og her dukker skismaet mellem subjektiv og objektiv psykologi igen op, fordi jeg på daværende tidspunkt ikke var i stand til at se problemstillingen på anden måde end som et valg mellem *enten* at se det psykiske som ydre eller objektivt *eller* som noget indre og subjektivt. Altså et valg mellem fænomenologi eller behaviorisme.

Konsekvenserne af dette valg er tydelige. Vælger man indre og dermed bevidsthedsliv, bliver studiet af dyr - ihvertfald siden Romanes heroiske forsøg på at studere dyrs bevidsthedsliv - uvedkommende, og psykologien bliver eksklusivt en antropologisk disciplin. Og dermed uforenelig med ideen i psykogeneseprojektet.

Vælger man ydre, dvs. f.eks. adfærd, bliver studiet af bevidstheden med Watsons ekstrapolation af Herbert Spencer Jennings hug i den gordiske knude i tilsvarende grad uvedkommende.

Psykogeneseprojektets grundtanke, at forstå bevidstheden ved at lade den udvikle sig i fylogenesen, var dermed reelt uforenelig med både den subjektive psykologi og den objektive. Imidlertid tillod behaviorismen i modsætning til den subjektive psykologi i det mindste, at jeg startede på min psykogenesebeskrivelse, hvis det blot skete på et så primitivt sted i fylogenesen, f.eks. planarier, at enhver tale om bevidsthed på forhånd ville være udelukket.

Af mangel på andet alternativ måtte jeg derfor vælge *adfærd* fremfor *bevidsthed*, som det særlige psykiske, hvis udvikling psykogenesebeskrivelsen skulle følge.

Valget af det behavioristiske udgangspunkt var imidlertid mere uforeneligt med psykogeneseprojektet, end jeg i første omgang havde forestillet mig, først og fremmest på grund af dets reduktionisme. Behaviorismen reducerer det psykiske til epifænomener ved adfærd, adfærden igen reduceres til fysiologiske forløb, der igen kan reduceres til fysio-kemiske hændelser. Her stopper man af overkommelighedshensyn, men principielt er der jo intet i vejen for, at disse igen reduceres til atomare hændelser, og vidste man hvordan, kunne man også her gå videre. Psykogeneseprojektets tanke var imidlertid at *opbygge* psyken, *ikke* at *nedbryde* den.

Netop dens arbejde med dyr i forståelsen af det psykiske, var årsagen til at tage udgangspunkt i behaviorismen, men på tilsvarende vis viste også dette sig at indeholde umuligheder, på grund af reduktionismen. Ved at reducere menneskets adfærds principper til de samme principper, der gælder for rotters og duers adfærd, hævder behaviorismen i virkeligheden, at det psykiske i form af adfærdslovsmæssighederne er de *samme* (omend med forskellige grader af kompleksitet som uret er mere kompliceret end billardet) i hele det fylogenetiske spektrum.

Men hvis alle dyr er fundamentalt ens i psykisk henseende, hvordan kan man da følge en psykisk *udvikling* i fylogenesen? Det man man ikke. Beha-

viorismen er under sin biologiske overflade i realiteten kontra-evolutionær tænkning.

Disse forhold, der blev i stigende grad tydelige, efterhånden som siderne i mit første psykogenesemanuskript hobede sig op, medførte to ting. Den første var, at beskrivelsen måtte afbrydes, fordi den aldrig ville kunne nå frem til mennesket med dets særlige træk. Denne negative erkendelse var imidlertid også positiv derved, at den stillede krav om en søgen efter en anden opfattelse af det psykiske, som udgangspunkt for psykogenesebeskrivelsen.

Den anden var, at det i dette første forsøg lykkedes at få formuleret grundtrækkene til psykogeneseprojektets metode, dvs. en metode, der udtrykker projektets rationale. Karakteristisk for *den fylogenetiske metode*, som jeg har kaldt den, er, at den ved at beskrive psykogenesen fortløbende lader analysen underordne syntesen, hvilket giver de højere niveauer præcedens over de lavere, i modsætning til behaviorismen der giver de lavere niveauer præcedens over de højere ved nærmest at ignorere syntesen til fordel for analysen. Den fylogenetiske metode lader til stadighed nye træk og egenskaber opstå, hvad behaviorismens reduktionisme ikke gør.

Denne metode er eksemplificeret i min bog "Evolution, søvn og depression"¹ Da en ny opfattelse af det psykiske endnu ikke var fundet, da dette arbejde blev til, er det bevidst, at jeg har valgt at beskæftige mig med et udviklingsforløb i psykogenesen, der ligger langt fra de menneskelige særtræk og den uhåndterlige bevidsthed. Dvs. et forløb, der uden at stille sine svagheder urimeligt åbent til skue, kan håndteres med en definition af det psykiske som "biologiske reaktioner, der finder sted med det formål at ændre organismens relation til sin omverden på et molært plan". Denne definition, der stadig er nøje knyttet til "adfærd", er med sin fremhævelse af "formål" og "molaritet" på vej mod en ny opfattelse af det psykiske, nødvendiggjort af psykogeneseprojektets krav. Man ser, at i og med man kan vise forandringerne i det "molære" plan gennem fylogenesen, kan man også beskrive psykogenesen som en opbygningsproces.

Men i "Evolution, søvn og depression" er der stadig langt op til mennesket, hvad der også for det mere nøjeregnende øje medfører et bræk mellem bogens første halvdel, der beskæftiger sig med udviklingen af visse træk hos meget primitive pattedyr, og anden del, der beskæftiger sig med visse mulige konsekvenser for mennesket.

"Evolution, søvn og depression" var tænkt som en "prøvekørsel" af den fylogenetiske metode på et mindre forløb. Som sådan var jeg tilfreds med resultatet, men det var også klart, at hvis intentionerne i mit psykogenese-program skulle opfyldes, så måtte jeg finde en konception af det psykiske, der kunne bryde enten-eller skismaet mellem bevidsthedspsykologien og adfærdspsykologien. Uden en sådan konception ville det være umuligt at bevidstheden kunne beskrives som et fylogenetisk udviklingsprodukt. Det

var nødvendigt at komme ud af den behavioristiske og biologistiske tænkning.

En medvirkende årsag til denne nødvendighed var den strøm af litteratur, der beskrev mennesket som dyrisk instinktvæsen, og reducerede alle menneskelige særtræk til naturhistoriske fænomener. På en måde var jeg kommet i dårligt selskab. Havde jeg været usikker før, så stod det nu ganske klart for mig, at mennesket er et kvalitativt forskelligt væsen fra de øvrige dyr. Men samtidig en kontinuert udvikling fra dyrene. Men spørgsmålet måtte nu blive, hvordan kvalitativt forskelligt og hvorfor?

At fremstille mennesket som både diskontinuert og kontinuert med dyrene var opgaven. Men det er *både-og* tænkning i stedet for enten-eller tænkning. Og da jeg først begyndte herpå, blev det alligevel muligt at medinddrage bevidstheden og i det hele taget det psykiske som *både* indre og ydre. Dette var faktisk en omvæltning af mit projekt. Det havde ikke alene konsekvenser for en mulig beskrivelse af mennesket, *men også* for samtlige øvrige fylogenetiske niveauer! Biologien havde hidtil været forklarerens af psykologien for mig, men nu indtraf den modsatte bevægelse: psykologien blev i mindst samme grad biologiens forklarer.

Omslaget kan betragtes som et omslag fra *mekanisk* til *dialektisk* tænkning, og var forårsaget af læsning af dialektisk materialistisk filosofi. Det viste sig nemlig, at min fylogenetiske metode var dialektisk materialisme anvendt på psykogenesen. Særlig udbytterig var læsning af Engels og af Leontjev, hvis projekt i "Problemer i det Psykiskes Udvikling"² - uden sammenligning iøvrigt - er nært beslægtet med mit.

Det er min faste overbevisning, at principperne for løsningen af mit problem blev endeligt fundet, da Engels i sin seng om morgenen den 30. maj, 1873 konciperede ideen om naturdialektikken, men jeg havde selv været for længe i problemernes skærsild til blot at overtage deres opfattelse u-reflekteret.

Dette kan også udtrykkes således, at mens f.eks. Engels udtrykker principperne i den dialektiske materialisme præcist og skarpt, så er det af samme grund tydeligt, at han ikke lever op til disse principper i et og alt. Man står derfor tit i den situation, at man skal vælge mellem ånden og bogstavet hos Engels. I psykogeneseprojektets måske vigtigste stræk, strækket der markerer overgangen fra dyr til menneske, har jeg således valgt Engels' ånd og forkastet hans bogstav, hvilket har gjort det muligt at trække sider frem af denne overgang, der så vidt jeg ved ikke tidligere har været fremdraget.

Man kan godt sige, at jeg nu er nået frem til en psykologiopfattelse, der svarer til øvre venstre kvadrant i fig. 1, dvs. en dialektisk materialistisk psykologi.

Opdagelsen af Leontjev var en stor hjælp, idet hans konception af "psyken" imødekom en række af mine fordringer. Når jeg alligevel har valgt *ikke* at tage mit udgangspunkt hos Leontjev, skyldes det, at jeg fornem-

mer, at hans opfattelse vil begrænse mulighederne i mit psykogeneseprojekt.

Mit udgangspunkt med hensyn til opfattelse af psyken, som den nu ligger til grund for projektet, skyldes en anden opdagelse, nemlig Aristoteles. Aristoteles har nemlig formuleret og systematiseret en opfattelse af psyken, der ikke alene opfylder de fordringer, som min definition af det psykiske i "Evolution, søvn og depression" famler efter, men tillige repræsenterer et sammenfald med hele tanken bag psykogeneseprojektet, og herudover har en offensiv vidde, hvis muligheder ihvertfald bør undersøges.

En redegørelse for Aristoteles psykologi er af ovennævnte grunde samtidig en implicit redegørelse for psykogeneseprojektets struktur. Hermed er problemet forvandlet til programmet, som det ser ud nu.

Man kunne forledes til at tro, at det antydede et svagt udviklet erkendelsesniveau i psykologien, når det overhovedet er muligt at tage en mere en tusinde år gammel tænker som sit praktiske udgangspunkt ved definitionen af det psykiske eller psyken, men det siger i virkeligheden langt mere om Aristoteles og om de grundlæggende problemers tendens til at genopstå.

Aristoteles er den første tænker, der systematisk søger at beskrive *psyken* som en videnskabelig *genstand*. *Hvad psyken er*. Det sker som led i hans bestræbelse på at bestemme, hvad der i det hele taget findes i verden, hvad det værende er. Aristoteles ontologi danner dermed grundlag for videnskaberne, ved at være den første systematiske beskrivelse af det værende. Hvad enten man har fulgt ham eller vendt sig imod ham, er Aristoteles' tænkning explicit eller implicit indeholdt i næsten al senere vestlig filosofi og videnskab.

Når jeg derfor ikke uden videre kan anvende en cartesisk eller lockesk eller behavioristisk model af psyken, som mit udgangspunkt, er det naturligt og praktisk at søge hjælp hos Aristoteles.

Det værende, det der *ubetinget* er, kalder Aristoteles *substans*. Substanterne deler han i to uløselige sider *stof* og *form*. Stoffet er det, der gør, at noget *er*. Dets materialitet kunne man sige. Formen er det, der bestemmer, *hvad* dette noget er. Dets kvalitet. (Form som væsen, ikke fremtrædelse.)

Det betyder, at formen fastholder substansen som irreducibel *helheder*. Aristoteles tillader derfor ikke en opfattelse af mennesket som værende "i virkeligheden" hvirvlende atomer. Det er vores *første grund* til at tage udgangspunkt hos ham.

De levende organismer er også substanser, og kan dermed beskrives som en enhed af stof og form. Da formen netop angiver, *hvad* noget er, så er de levende organismers form netop først og fremmest liv.

De levende organismers form kalder Aristoteles deres *psyke*. Denne meget almene definition af psykologiens genstand, vil vi tage som vores praktiske udgangspunkt.

Da den almene definition af psyken er livsprocessen, så må psykologien

nødvendigvis være videnskaben om livsprocessen. Hermed bliver skillelinien mellem psykologi og biologi flydende. Aristoteles, der ikke brugte den selvstændige betegnelse "psykologi", så da også nærmest sin lære om psyken som en almen disciplin inden for biologiens specielle discipliner. Denne opfattelse er der efter min mening grund til at opretholde. Uden inddragelse af de biologiske specialers viden bliver psykologien skåret over ved rødderne, *men* den biologiske videnskabs erkendelse vil også uden psykologien være mindre end halv.

Denne tanke er selvfølgelig bærende for mit psykogenetiske projekt. Det er derfor vores *anden grund* til at bruge Aristoteles.

Som et illustrerende eksempel på forholdet mellem stof og form eller psyke bruger Aristoteles øjet som en analogi. Han siger i *De Anima*: "Hvis øjet var et levende væsen, ville synet have været dets psyke". Og dermed linse og æble og så videre dets stof.

Virksomhedens enhed og formål bestemmer med andre ord over stoffet i deres fælles forening. Psyken er ikke et mekanisk produkt af stoffets aktivitet, men tværtimod dets overordnede princip.

Dette kan også udtrykkes på den måde, at det er psyken, der gør alle levende væsener til *subjekt*. At være levende og at være subjekt er det samme og denne egenskab kaldes psyken. Uden denne opfattelse af organismen er psykogeneseprojektet en umulighed, her har vi derfor den *trede grund*.

Men selv om alt levende har psyken eller livsprocessen tilfælles, så adskiller det levendes former sig alligevel kvalitativt indbyrdes. Der findes kvalitativt forskellige former for liv og derfor også forskellige psyker.

Aristoteles skelner mellem tre væsentligt kvalitativt forskellige psyker.

Den mest almene, dvs. den alle levende organismer besidder, kalder han den *vegetative*. Den vegetative psyke, er den, der gør, at organismerne kan indtage føde, vokse og formere sig.

Den næste psyke, som Aristoteles kalder den *animale*, er den dyrene besidder, men planterne ikke. Den animale psyke er den, der gør, at dyrene kan bevæge sig omkring, og at de kan sanse. Aristoteles fremhæver hermed den intime sammenhæng mellem mobilitet og sansning. Denne sammenhæng er et kardinalpunkt i min psykogenesefremstilling. *Fjerde grund*.

Den tredje psyke, er den som kun mennesket besidder. Den *menneskelige* psyke er den, der gør, at mennesket kan tænke, hvilket er intimt forbundet med menneskets evne til at bruge sprog, der igen er intimt forbundet med det faktum, at mennesket som natur er et *zoon politicon*, dvs. et samfundsvæsen. At være et samfundsvæsen er således en afgørende del af den menneskelige psyke.

Aristoteles er med denne karakteristik af mennesket, hvilende på samfundsliv, sprog og tænkning helt moderne. Oplysningstidens forestillinger om en menneskenatur uden for og forud for samfundslivet og den opfattelse, at samfundet er en form for mere eller mindre frivillig ydre tvang,

der er menneskenaturen fremmed, der siden Hobbess og Rousseaus har været fast inventar i psykologisk tænkning, springes derfor let og elegant over, hvis man tager udgangspunkt hos Aristoteles. *Femte grund.*

Den menneskelige psyke, er det, der bestemmer, at et menneske er menneske. Men mennesket besidder ikke kun den menneskelige psyke, det kan ikke have samfundsliv uden at bevæge sig og sans. Det må derfor også have den animale psyke. Men hermed er det ikke gjort, for for at bevæge sig, må det kunne indtage føde. Menneskets psyke er derfor en enhed af tre forskellige psyker, den menneskelige, den animale og den vegetative.

Ved at lade mennesket indeholde alle tre psyker *på en gang*, kan Aristoteles fremstille mennesket som *både* klart et dyr og klart et menneske. Denne mulighed forelå ikke ved de opfattelser af psykologiens genstand, som vi tidligere har drøftet. Dette er derfor den *sjette grund* (og iøvrigt primære) til at tage Aristoteles' psykeopfattelse som psykogeneseprojektets udgangspunkt.

Vi lægger mærke til, at Aristoteles opbygning af den menneskelige psyke, som jeg har tegnet den t.h., *samtidig* er en generel taxonomi af menneskets placering i naturen. Eller med andre ord, at strukturen i den menneskelige psyke er isomorf med strukturer af den del af den zoologiske klassifikation, der slutter med mennesket. Dette er et højst bemærkelsesværdigt forhold, hvis betydning vi skal vende tilbage til. Her skal jeg blot bemærke, at dette sammenfald er vores *syvende grund* til at tage udgangspunkt hos Aristoteles, idet det udgør selve rationalet i min plan.

Men selv om vi også her vil følge Aristoteles i det almene, så er det nødvendigt at foretage visse korrektioner. Aristoteles' zoologiske klassifikation har selvfølgelig ikke kunnet overleve mere end 20 århundreders iagttagelse og undersøgelse. Endegyldigt blev det erstattet af Karl Linnés *Systema Naturae*, med dets senere revisioner. Denne ændring må vi medtage.

Den nye *scala naturae* kan gengives således:

Art	}	
Genus		
Familie		
Orden		- Primater
Klasse		- Pattedyr (Mammalia)
Fylum		- Hvirveldyr (eller mere korrekt Chordata)
Rige		- Dyreriget (Animalia)
Levende materie		
Ikke-levende materia		(tilføjet til Linné for fuldstændighedens skyld)

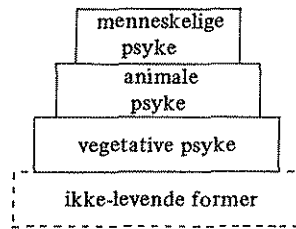
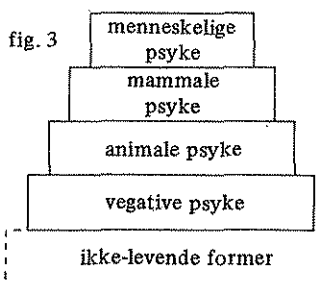

fig. 2

Sætter vi vores tilføjede kategori "levende materie" lig med Aristoteles' helt almene livsproces, som han kalder den vegetative psyke, lader Dyreriget modsvare hans animale psyke, så ser vi, at der udover Aristoteles' tre niveauer er primatformen, pattedyrsformen og hvirveldyrsformen. Vi kunne medtage disse og i stedet operere med seks forskellige psyker, hvad der *ikke* ville være et brud med Aristoteles' tankegang, snarere tværtimod.

Alligevel vil jeg begrænse mig til den enkleste opdeling, der svarer til mine formål. Den kommer til at se således ud, idet den eneste ændring i forhold til Aristoteles er tilføjes af en *mammal* psyke.

I denne opbygning betyder den vegetative psyke stadig de helt generelle principper for liv. Den animale er ligeledes stadig fokuseret på forholdet mellem mobilitet og sansning. Chordaternes særlige egenskaber kan inddrages herunder. Når den mammale psyke er tilføjet skyldes det, *meget* enkelt sagt, at følelseslivet bliver en særlig karakteristisk for dette trin. Primaternes særlige

træk kan medtages her, selvom de også repræsenterer noget ganske særligt. Endelig svarer den menneskelige psyke til hinanden i de to tegninger.

Antallet af grader man vil anvende i sin opdeling er arbitrært, men opdelingen selv er det absolut ikke. At denne firdeling ikke er ganske tilfældig kan bl.a. ses af, at den svarer til *realiseringen* af de fire distinkte niveauer i menneskets nervesystem, nemlig cortex, det limbiske system, øvrige CNS og nerveorganiseringen forud for CNS, hvortil man må forvente kvalitativt forskellige virksomhedsformer svarende til vores psyker. Og her er det naturligvis virksomhedsformen, der bestemmer CNS-strukturen og ikke omvendt, jvf. Aristoteles' øje og syn. Øjet er *for at* se. Øjets stofflige egenskaber er bestemt af det at se, ikke det at se af øjets stofflige egenskaber.

Aristoteles mener altså at det er tingens form eller formål, der bestemmer den, dvs. gør den til, hvad den skal være. Man kan også sige, at under tingenes *fremtrædelsesform* sidder dens *væsen* og bestemmer dens udfoldelse. Formern og væsenet er det samme og fanges af videnskaben i *definitionen* eller *kategorien*.

På den måde bliver en tings kategori samtidig dens årsag eller forklaring hos Aristoteles. Derfor sammenfaldet mellem hans zoologiske klassifikation af mennesket og hans beskrivelse af menneskets væsen eller psyke. Når en fugl kan flyve, er det *fordi* den tilhører kategorien "fugle", hvis væsen det netop er at have evnen til at flyve. Tingene udfolder deres evner, dvs. realiserer deres form eller kategori.

Evnen som forklaring eller årsag er selvfølgelig *selvforklaring*. Men som cirkelslutning er den alligevel ikke ganske gold. Det er en måde at ordne

erfaring på i form af forventning, og vi kender den fra os selv. Uden forventninger vi kan lide på, vil vi leve i *kaos*. Og da vi i det store hele *kan* lide på dem, repræsenterer de en faktisk *orden* i det værende, som netop kan søges gennem den videnskabelige klassifikation eller kategorisering.

På en måde kan man sige, at en tings årsag er dens stræben efter den forventning, der udtrykkes i dens kategori. *Årsagen er for at*. Aristoteles' årsagsforestilling er derfor *teleologisk*, dvs. at tingene sker, fordi de er rettet mod fremtidige mål.

Med renæssancen var Aristoteles' enevældige autoritet forbi, og afgørende var netop bruddet med hans *teleologiske forklaringsprincip* til fordel for det mekaniske. Forkastelsen af den aristoteliske fysik og den samtidige grundlæggelse af den moderne videnskab gennem tænkere som Leonardo da Vinci, Galilei, Newton, Descartes og Leibnitz, var samtidig bruddet med den aristoteliske psykologi. Begyndende med Thomas Hobbes og fortsættende i den britiske empirismes forskellige skikkelser blev psykologien iklædt den mekaniske videnskabs gevandter.

Inden for astronomi og fysik var det *mekaniske forklaringsprincip* en revolutionerende forbedring. Også inden for kemi og fysiologi var det ret vellykket. Men inden for psykologien, hvor det reducerer fænomenerne til deres bestanddele, dvs. til noget andet, der ikke længere kunne siges at være noget psykisk, er det sin sag at hævde dets succes.

Den tidligere omtalte enten-eller opdeling af psykologien i objektiv og subjektiv psykologi har sit udspring her. Da de øvrige humanvidenskaber heller ikke kan hente megen indsigt i den mekaniske forklaringsmåde, omend det dog forsøges, så betyder den moderne videnskabs gennembrud, at der bliver lagt en uoverskridelig kløft ned igennem videnskaberne, der deler dem i human- og naturvidenskaber. Og denne kløft går præcis ned midt igennem psykologien og deler den i to uforenelige dele.

Når dette netop udgør ens problem, og planen er at forsøge at bygge bro over denne kløft gennem psykogeneseprojektet, så er det naturligvis en fantastisk *ottende grund* at søge tilbage til tænkningen før bruddet.

Mens paradigmet for mekanikkens ontologi er fysikken, så er paradigmet for Aristoteles' ontologi biologien. Mekanikkens tænkere forklarer de psykiske foreteelser som fysisk interaktion mellem legemer. (Og hermed tvinges mere fintfølede, som Descartes, til at indføre en dualisme mellem sjæl og legeme.) I modsætning hertil forklarer Aristoteles ikke-levende tings forandringer, som om de havde været levende organismer. Således er det ikke underligt, at fysikerne havde stort held med deres forklaringsprincip over for materiens døde ting, og således helt kunne forkaste den aristoteliske fysik. Til gengæld var deres succes med livsvidenskaberne mindre iøjenfaldende, hvorfor der er grund til at dvæle lidt ved den aristoteliske biologi og dermed psykologi. Hvis man fastholder Aristoteles' opfattelse, at fænomenernes forklaring ligger i deres form, dvs. i deres *molære niveau*, - hvilket iøvrigt er forudsætningen for antagelsen om forskellige niveauer i

det værende og dermed berettigelsen for, at der findes en række enkeltvidenskaber med hver deres genstand og deres særlige metoder svarende til denne genstands kvalitative egenart, istedet for blot en enkelt videnskab med en enkelt metode -, så er det ihvertfald ikke muligt, at søge psykologiens forklaringer i mekanikken!

Aristoteles ville sige, at øjet så, fordi *det var meningen*, at det skulle se, mens mekaniscisterne ville sige, at det så, fordi elektromagnetiske bølger blev brudt af linsen, således at de fokuserede på nervevæv på øjets bagside. Energipåvirkningen igangsatte et fald i potentialet i neuronet, der forbandt med dette nervevæv, hvorved en proces gennem ændringen i balancen mellem kalium- og natriumioner blev igangsat. . . osv.

Begge udsagnene er naturligvis korrekte. Det er indlysende, at organismer har øjne for at kunne se, men den fysiokemiske beskrivelse er ikke mindre korrekt, sådan foregår det, når man ser. Såvel den *aktive* teleologiske forklaring som den *reaktive* mekaniske viser hen til noget værende. Men dermed ikke sagt, at de er ens.

Aristoteles på sin side kunne måske have sagt, at den fysiologiske beskrivelse fint dækkede, *hvordan* noget skete. Men at spørgsmålet om, *hvorfor* det skete, ikke dermed var besvaret.

Mekaniscisten, der ikke skelner mellem stof og form på samme måde som Aristoteles, ville på sin side insistere på, at spørgsmålet hvorfor var besvaret med svaret hvordan, og at spørgsmål herudover var den rene metafysik. Aristoteles åbner derfor op for to spørgsmål. Et til de stoflige forandringer, hvordan, og et til formen, hvorfor.

Formålsspørgsmålet, som vi her har ladet betegne ved "hvorfor", er af den største betydning for livsvidenskaberne, fordi liv jvf. det tidligere sagte implicerer stræben og dermed hensigt. Med vores anvendte terminologi kunne det også udtrykkes sådan, at livsvidenskabernes genstande er *subjekter*, hvad de øvrige naturvidenskabers genstande ikke er.

Dette er en afgørende forskel. At hele Aristoteles' psykologi *samtidig* er et forsøg på at inddrage spørgsmålet om formål giver os derfor den *niende grund* til at bygge vores psykeopfattelse på ham.

Formålsspørgsmålet, hvorfor, der ligger implicit i Aristoteles teleologiske forklaringsmåde og som ikke ligger i den mekaniske forklaringsmåde, bliver altså et grundspørgsmål for psykogeneseprojektet, fordi det er et grundspørgsmål for livsvidenskaberne.

Dette er ikke en afvisning af den mekaniske forklaringsmåde, men til spørgsmålet om, hvordan noget sker, at tilføje spørgsmålet om, hvorfor det sker. I virkeligheden er der tale om to forskellige forklaringsniveauer, et *molekylært* og et *molært*. Og her kan det molære ikke undværes, hvis man erkender, at levende organismers grundlæggende enhed er, at de er subjekter i vores betydning. Netop fordi de er subjekter, kan man og skal man stille formålsspørgsmålet, hvis man vil forstå dem. De egenskaber, der adskiller liv fra ikke-liv, kan ikke fanges uden.

Man kan fuldt og vel hævde, at den teleologiske forklaring er forståelsesbærende, når man holder sig til subjektets enhed. (Og også selv om den brydes i visse tilfælde. Den funktionelle forklaringsmåde, der er en videreudvikling af den mekaniske i dens oprindelige form, rummer samtidig i sig en genindførelse, mere eller mindre uafvidende, af det teleologiske aspekt.) Subjekter som subjekter er "teleologiske"; de stræber intentionelt. Aristoteles har ret så langt. Formen eller psyken er sin egen udfoldelses årsag, og denne kan *ikke* reduceres til ydre virkninger indflydelse. Disse udgør højst omstændighederne eller betingelserne for selvudfoldelsen.

At pindsvinet opfører sig på den helt bestemte måde, det gør, skyldes, at det er et pindsvin. Kategorien er forklaringen på åkiviteten, og at åkiviteten principielt kan beskrives til mindste detalje på et fysio-kemisk niveau, ændrer intet herpå.

Men hvis åkiviteten kan begrundes med henvisning til kategorien, hvad såvel dagligdags erfaring som videnskabelig praksis viser, at den kan, så er problemet ikke hermed løst. Det er blot rykket et andet, og måske mere hensigtsmæssigt sted hen. Der må nemlig nu stilles spørgsmål til kategorierne selv. Hvorfor *disse* kategorier? Spørgsmålet må stilles til det givne.

Aristoteles var empiriker. Hans kategorier er først og fremmest *empiriske* kategorier. Et katalog over det givne i form af de ting, planter og dyr, som Aristoteles kendte og kom til at kende gennem de samlinger, Alexanders ekspeditionskorps sendte hjem til ham fra erobringstogterne (helt parallelt med Linné iøvrigt, der ikke kunne have foretaget sin klassifikation uden de britiske kolonisorers aktive medvirken). Han tog med andre ord udgangspunkt i det, *der var*.

Som bevidsthedslivet er den subjektive psykologis forudsætning, er det værende Aristoteles' udgangspunkt, det hvorom der ikke kan stilles spørgsmål.

Denne, kategoriernes ukrænkelighed, kommer til udtryk i hans fastslåen af, at en ting er den ting, den er, og intet andet, der i form af sætningerne om identitet og modsigelsesfrihed udgør selve fundamentet for den aristoteliske logik.

Det er forståeligt, hvorfor Aristoteles måtte lægge disse principper til grund for sin udforskning af naturen, for hvis det værende ikke havde permanente træk hos sig, *orden*, men hele tiden ændrede sig, hvordan skulle han så være i stand til at klassificere det værende i kategorier. Linné arbejdede udfra lignende forudsætninger, nemlig at Gud havde skabt det værende *en gang for alle*.

Dette betyder dog ikke, at Aristoteles ikke anerkendte forandringerne i det værende. Tværtimod var han disse forandringer meget bevidst, og hans tænkning er på en måde et forsøg på at finde en balance mellem tænkere som Parmenides og Zenon, der ikke alene hævdede, men også "beviste", at verden er fuldstændig uforanderlig, og at bevægelse ikke kan finde sted, og som på afgørende vis influerede Aristoteles læremester Platon,

og tænkere, der som Heraklit hævdede, at alt er flux, dvs. evig og ubønhørlig forandring.

Aristoteles' balance består netop i at gøre kategorierne til det væsentlige og forandringerne til det uvæsentlige, der er betinget af kategorierne, der selv er ubetingede.

Det er værd at bemærke, at denne gøren forandringerne til det betingede og tingene til det ubetingede på sin vis blev fulgt også af mekanikkens tænkere. For dem var legemer isolerede og ubetingede eksistenser, mens forandring alene ses som den *ydre* interaktion mellem disse legemer, altså som noget betinget. Først i det 19. århundrede slog tanken om et univers, hvis væsen var forandring, tydeligt igennem, og endnu den dag i dag er udviklingsprincippet ikke for alvor trængt igennem i de fleste videnskaber. Dette gælder f.eks. i vid udstrækning psykologien.

Aristoteles beskriver *psyken* som noget værende. Vores projekt er imidlertid psykogenesen. Vi problematiserer med andre ord det værende, stiller spørgsmålstegn ved kategorierne selv, dvs. flytter udgangspunktet *fra væren til vorden*. Vi må derfor nu gå ud over Aristoteles, hvis vi vil stille spørgsmålet om kategoriernes årsag eller oprindelse.

På det område, som vi behandler, er den tekniske betegnelse for det mest partikulære kategoriniveau *arter*. Det spørgsmål, vi stiller, er derfor spørgsmålet om *arternes oprindelse*.

Påfaldende nok er de to vægtigste bidrag til dette spørgsmåls besvarelse repræsentanter for henholdsvis den teleologiske og den mekaniske forklaringsmåde.

Lamarck, som den første, hævdede, at arterne var under stadig udvikling som følge af *organismernes stræben*. Hans udviklingsprincip var dermed intentionelt og teleologisk.

Lamarcks tænkning fortabte sig imidlertid i tumulterne omkring den franske revolution, og den efterfølgende restaurationsperiodes krav om orden manifesterede sig i politiembedsmanden Cuviers genetablering af arternes uforanderlighed gennem sin katastrofeteori. Exit Lamarck.

Arternes udvikling var dermed klar til at blive genopdaget. Som bekendt skete dette ved Darwin og Wallace, men denne gang i en omend ikke ganske modsigelsesfri mekanistisk forklaringsramme, der så skabelsen af nye arter som resultatet af en gradvis *seleksion af tilfældige variationer*.

Lamarck fortæller os altså, hvorfor evolutionen finder sted, mens Darwin fortæller os hvordan, den finder sted. Dette svarer til, at Lamarck overholder subjektets enhed og giver os en formålsforklaring gennem henvisning til organismernes stræben, og til at Darwin ved at se evolutionen bestemt af diminutive og dermed molekylære forandringer, der selekteres af ydre påvirkninger, foretager en reduktion af organismens enhed og giver os en ydre og dermed mekanisk forklaring.

Darwin var dog ikke konsistent. F.eks. blev den gemmuleteori, som han måtte formulere for at forklare, hvor variationerne kom fra, i princippet

identisk med Lamarcks. Formålsforestillingen huserede til stadighed bag Darwins hvordan.

Denne slinger hos Darwin kunne på en måde først rettes med en ikke-teleologisk teori om variationerne. Forbindelsen mellem en sådan teori og darwinismen blev etableret i år 1900 med genopdagelsen af Mendel. Den fulde realisering fandt sted i de følgende årtier i populationsgenetikken eller neodarwinismen. Herfra har biologien været en usvigelig ekspansiv succes. Som man umiddelbart kan aflæse af navnet "populationsgenetik" repræsenterer den også med sin omgåelse af subjektets niveau en klar reduktionisme og mekaniscisme, omend i dennes moderne funktionalistiske udformning.

Da jeg har hævdet biologiens og psykologiens organiske fællesskab, vil jeg her ikke undlade at nævne, at den opsplnitning i en subjektiv og en objektiv halvverden, som mekanikkens sejrsgang i psykologien fra det 17. århundrede, på nøjagtig tilsvarende vis blev påtvunget biologien og af præcis samme grund. Som mekanisterne reducerede det psykiske bort, således reducerede den også selve kvaliteten liv bort. Som reaktion herimod opstod derfor i dette århundrede gennem bl.a. Driesch og Smuts en subjektivistisk biologi, *vitalismen*. Striden mellem disse to retninger, som herhjemme vil være bekendt fra bl.a. Jørgen Jørgensen, var dog af langt mindre konsekvens, end den tilsvarende strid i psykologien, da vitalismen var klart uopretholdelig.

Samstillet med den aristoteliske konception af psyken, som jeg har tilsluttet mig i det foregående, fremtræder den moderne biologi som radikalt *anti-psykologisk*. Dvs. at den er stejlt afvisende over for blotlægningen af det levende på subjektniveau, hvad der er psykologi for mig. Et af de nyeste eksempler blandt *mange* er den amerikanske zoolog, Wilson, der som et led i sit "socio-biologiske" program endog har som sin erklærede hensigt "at kannibalisere psykologien".³

Hele denne indstilling til og opfattelse af det levendes konstituerende niveau, subjektet eller Aristoteles' psyke, kan naturligvis ikke undgå at få radikale konsekvenser, for den forståelse af sin genstand en livsvidenskab kan håbe at nå.

Dette forhold er grunden til mit tidligere fremsatte synspunkt, at biologien behøver psykologien *mindst* lige så meget som psykologien behøver biologien. Den moderne biologi er halt. På grund af dens anti-psykologiske karakter. Hvilket også betyder, at nødvendigheden af at inddrage biologisk erkendelse i psykologien, er en farlig nødvendighed, som man må omgås varsomt.

Teorien om arternes oprindelse er altså vor teori om kategoriernes oprindelse. Det er med andre ord i evolutionshistorien, at vi skal finde svaret på spørgsmålet hvorfor. Historien som forklaringsmåde. *Det genetiske forklaringsprincip*.

Psyko-geneseprojektet er derfor forsøget på at besvare, hvorfor psyken

udfolder sig i fylogenesen, eller sagt på en anden måde, hvorfor den netop udfolder sig med de egenskaber vi med Aristoteles har tillagt den, dvs. strukturen i fig. 2 eller den reviderede struktur i fig. 3.

Men det er nu indlysende, at den aristoteliske psykes struktur er dens historie materialiseret. Strukturen er dermed på en gang struktur og historie. Og strukturen kan dermed beskrives ved at beskrive historien. Figur 3 er med andre ord et udviklingsskema. På den måde udgør strukturen i Aristoteles' psyke skelettet i psykogeneseprojektet, dets *plan*.

Men værensstrukturen, dvs. det materialiserede historiske forløb, er ikke tilstrækkeligt. Vi må også have en opfattelse af vorden, dvs. en opfattelse af principper for udvikling. Inden vi forlader programmet for at konkretisere psykogenesen yderligere i planen, må vi derfor gøre os nogle overvejelser over *udvikling*.

Skulle vi vælge mellem enten Lamarcks eller Darwins forestilling om det, der forårsager udviklingen, ville vi være i den vanskelige situation at skulle vælge mellem indsigt og viden.

Lamarcks teori har den afgjorte værdi, at den som udviklingsteori samtidigt fundamentalt er en *psykologisk teori*, i den forstand er darwinismen en anti-psykologisk teori og må derfor efter min opfattelse i sidste ende sprænges eller ihvertfald ophæves i hegelsk forstand. Lamarcks fortrin fremfor darwinismen er altså, at han indser nødvendigheden af at fremhæve det molære niveau eller subjektets afgørende rolle i udviklingen. Men det er så også det eneste. Darwinismens og biologiens fortrin frem for Lamarck er, at de udgør en sand guldgrube af viden om, hvad der faktisk sker i evolutionen.

Nu er vi i den heldige situation, at vi ikke behøver vælge, hverken den ene eller den anden, fordi en langt skarpere udviklingstænkning kan hentes andetsteds fra. Og i denne tænkning kan vi naturligvis frit medtage såvel Lamarcks indsigt som darwinismens viden.

Vores udviklingsforklaring kommer denne gang ikke fra zoologien, men fra filosofien. Fra Hegel, der med udgangspunkt i Aristoteles og Kant udformede en teori om vorden og væren, der på en gang kunne indeholde både Heraklits evige forandring og Aristoteles' krav om orden i det værende. Hermed lykkedes det Hegel at løse en væsentlig modsigelse, men hele hans teori ser da også udvikling og forandring som den stadige ophævelse af modsigelser, hvorved udviklingen fuldkommengør sig selv.

Hegels teori kan betragtes som den logiske konsekvens af Kants opfattelse af, at vores erfaring i virkeligheden ikke er erfaring om den ydre verden, der er principielt uerkendelig, men i stedet er, at vi skridt for skridt kommer til at lære vores egen bevidstheds struktur at kende. Denne teori, der ved at acceptere muligheden af syntetiske a priori domme var en sprængning af Aristoteles' logiske forudsætninger, og dermed grundlaget for en teori om vorden, greb Hegel resolut og erklærede den opfattelse, at så kunne det værende i virkeligheden ses som bevidsthedens eller åndens

egen udfoldelse af og for sig selv. Gennem sin konfrontation - modsigelse - med sig selv, optager den denne nye erkendelse, der muliggør nye konfrontationer med sig selv på et højere plan med påfølgende ny optagelse eller opbævelse til alt til sidst er erkendt.

For Hegel er det værendes substans altså ånden. Denne idealistiske side af Hegel blev imidlertid forkastet af Feuerbach, og efterfølgende ham af Marx og Engels. Hvad de bibevarede var de principper, *dialektikken*, som Hegel havde ladet ånden udvikle sig efter. Med disse som grundlag skabte de den *dialektiske materialisme*.

Mens Marx hovedsageligt arbejdede med at beskrive udviklingen af den menneskelige historie i almindelighed og kapitalismen i særdeleshed ud fra den materialistiske dialektik, så havde Engels til opgave at søge at beskrive naturen ud fra de samme principper. Det var i denne sammenhæng, at han som tidligere omtalt fik ideen om *naturdialektikken*.

Da Engels' naturdialektik på en måde kan siges at være en art forening af Aristoteles' videnskabssyn og Hegels dialektik, der i forvejen er snævert forbundet til Aristoteles' forestillinger om væren, så er det ikke forbavsende, at naturdialektikken er et værdifuldt redskab for psykogeneseprojektet i sin ånd, for Engels kom desværre aldrig ud over skitseplanet p.g.a. andre fordringer til hans arbejdsævne.

Programmets almene psykeopfattelse, dvs. den opfattelse af det psykiske, som vi vil tage som vores udgangspunkt for psykogeneseprojektet, har af ni førnævnte grunde rod i Aristoteles. Disse ni grunde kan opsummeres og ordnes på følgende måde, og markerer dermed udgangspunktet for formuleringen af en konkret arbejdsplan til gennemførelse af programmets intention:

1. Den aristoteliske opfattelse af psyken ligger forud for den dualistiske kløft, som den mekaniske forklaringsmåde forårsager i psykologien (såvel som i biologien omend dette sker betydeligt senere og med ringere konsekvens), hvorfor man i et forsøg på at slå bro imellem, det vi har kaldt den objektive og den subjektive psykologi, mest enkelt og praktisk kan tage udgangspunkt her, og dermed måske have håb til at finde andre mulige veje, der kan omgå de radikale dichotomiers vanskeligheder. De nedenstående punkter viser efter min opfattelse mulighederne i denne strategi.
2. For Aristoteles er psykologien en almen biologi, dvs. en almen livsvidenskab, hvad der skyldes følgende opfattelse af organisme og psyke.
  - 2.1 De levende organismers molaritet er livsvidenskabens enhed og dermed udgangspunkt. Forståelsen af liv som liv er ikke mulig uden med udgangspunkt i denne molaritet, der er irreducibel.
  - 2.2 Betegnelsen "psyke", psykologiens genstand, er netop betegnelsen for denne irreducibile molaritet ved de levende organismer. Deres væsen så at sige.
  - 2.3 Tilsvarende kan heller ikke organismens udfoldelse reduceres. For

Aristoteles er psyken nemlig bestemmelsen af denne udfoldelse, samtidig dens kategori og grund. Organismens udfoldelse eller stræben eller virksomhed, som Leontjew anvender det, er derfor ligeledes et udgangspunkt for forståelsen af organismerne.

- 2.31 Det er i lyset heraf, at man skal se Aristoteles' påvisning af den organiske sammenhæng mellem mobilitet og sansning, der er et mere konkret udtryk for sammenhængen mellem virksomhed og erkendelse.
3. Som en anden konsekvens af at se psykologien som en almen biologi, bliver psykens struktur hos Aristoteles isomorf med den zoologiske klassifikation. Da den senere erkendelse af arternes udvikling forvandlede klassifikationsskemaet til et udviklingsforløb, betyder det, at den aristoteliske psyke afspejler sin egen udvikling eller historie i sin form.
- 3.1 En konsekvens heraf er, at Aristoteles i sin beskrivelse af mennesket, der samtidig er en beskrivelse af dets psyke, er i stand til både at se mennesket som et dyr som andre dyr, og som noget kvalitativt helt anderledes.

3.11 eller 4

Sidst men ikke mindst får dette blandt andet til konsekvens, at det menneskelige samfundsliv bliver en konstituerende del af den menneskelige psyke hos Aristoteles. Den kløft mellem biologisk erkendelse og samfundsvidenskabelig erkendelse, som i dag rider psykologien som en mare, findes ikke hos ham, tværtimod forener han disse sider i den almene biologi, psykologien.

Med grund i denne opfattelse af psyken, går planen ud på, at bestemme de karakteristiske og bestemmende træk ved den menneskelige psyke, ved at følge dens tilblivelse i fylogenesen. Det skal her bemærkes, at psykogenese og fylogenese hos Aristoteles ville have været synonyme. Da vi imidlertid vil bruge ordet fylogenese i dets almindelige betydning, så kan vi sige, at psykogenesen er fylogenesen med en fremhævelse af organismernes molære niveau og udfoldelse, dvs. deres psyke.

Tilblivelsen af den menneskelige psyke skal følges igennem de fire distinkte niveauer, som udgør dens struktur, dvs. at psykogeneseprojektet har fire særskilte lag at gøre rede for. Vi kan nu gengive vores "psyke-pyramide" fra side 99 igen, men en smule omtegnet, således at dens karakter af historisk proces bliver fremhævet:

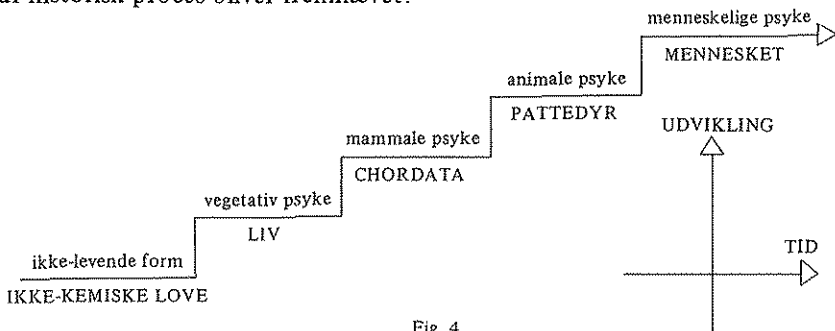

Fig. 4

Således fremstillet er det nemt at se, at det psykogeneseprojektet intenderer er, at *rekonstruere* fylogenesen. Dvs. at forklare psyken ved at genfremstille dens historie. Altså en genetisk eller historisk forklaringsmåde.

Dette kan også udtrykkes på den måde, at i modsætning til den undersøgelse af det psykiske, der reducerer denne til dens bestanddele, dvs. er analytisk først og fremmest og derfor kun er i stand til at se syntesen som summen af det analyserede, så er det syntesen, der er dominerende i min *fylogenetiske metode*, idet det bestandigt er helheder, der danner udgangspunkt for nye helheder, hvorved analysen hele tiden er indeholdt i syntesen og underordnet denne. Man kan sige, at denne metode *producerer* psyken, i stedet for at *reducere* den.

Mens Aristoteles tog det givne eller *væren* som udgangspunkt, og derved på en måde tog en tautologi som sin forklaring, så genskabte vi problemet ved at gøre det værende til et problem, ved at sætte spørgsmålstegn ved, hvorfor noget var? Hermed var det ikke væren, men *vorden* som vi må tage udgangspunkt i. Det betyder, at det først og fremmest er de *lodrette* streger i vores tegning, der er problemet. Dvs. fire hovedspørgsmål, der lyder:

1. Hvorfor og hvordan opstår liv af ikke-levende materie?
2. Hvorfor og hvordan opstår de former for kognitiv styring, der kendetegner dyr med nervesystem, af tidligere former?
3. Hvorfor og hvordan opstår de særlige styringsformer, der kendetegner følelseslivet?
4. Hvorfor og hvordan opstår de særligt menneskelige træk, samfundsliv, sprog og bevidsthed, og dermed mennesket som noget kvalitativt unikt i det faunale spektrum?

Dette er altså sammen "lodrette" spørgsmål, men det betyder ikke at de horisontale stræk er uden betydning, tværtimod er det netop i de horisontale stræk, at *de problemer opstår*, der nødvendiggør forandringer af det *daværende* til det, der kommer til syne på det næste niveau.

Opstregen markerer derfor realiseringen af *det nye*, og den efterfølgende vandrette streg markerer udfoldelsen af de konsekvenser og muligheder, som dette nye har bragt med sig. Dette udgør så igen udgangspunktet for yderligere *spring*.

Tegningen til højre illustrerer således faktisk analyse- eller synteseeparadigmet, der er gennemgående i hele psykogeneseprojektet. Det vil sige, at det kan brydes op i sådanne enheder.

Hver enhed består af tre dele. A. er det "gamle". B. er springet til det nye. C. er det nye selv, men samtidig det "gamle" for bevægelsens gentagelse. Man kan også sige, at

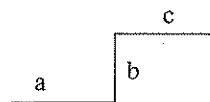

Fig. 5

mens B er springet, så er A springets forudsætninger og C springets konsekvenser. Mellem disse tre dele består en række forskellige sammenhæng, som vi ikke skal komme ind på her. Blot skal det nævnes, at denne enhed er et udtryk for den dialektiske lov, *kvantitetens omslag i kvalitet*. Denne lov udgør sammen med loven om *modsætningernes enhed* og *kamp* det vigtigste værktøj for psykogeneseprojektet. Den sidstnævnte lov er således et uundværligt forståelsesparadigme, når de *konkrete* betingelser for selve bevægelsen skal beskrives. Men vægten skal her absolut lægges på konkrete, for ligeså nyttige disse principper er, når de anvendes på konkrete hændelser, ligeså intetsigende kan de være, når de diskuteres abstrakt. Som et eksempel skal derfor blot nævnes, at det første spring, nemlig det fra ikke-liv til liv populært sagt kan ses som kampen mellem den anden termodynamiske lov og et felt af negativ entropi, der er opstået tilfældigt, og at livsprocessen som sådan er enheden af kampen mellem disse modsigelser. Dette er i realiteten den vegetative psyke, selv om den både kan og skal kvalificeres yderligere, idet en lang række væsenstræk straks realiserer sig omkring den ovennævnte væsenskerne og sammen med denne konstituerer organismens molaritet.

Af dette eksempel ses endvidere, at den anden termodynamiske lov udgør en konstituerende del af den vegetative psyke, eller af liv. Dvs. organismen ikke eksisterer isoleret, men kun som en proces i verden, dvs. at den ydre verden er dens konkrete eksistensbetingelse. Dette er uhyre vigtigt, for det gælder ikke kun for livspsyken, men for alle psykens niveauer, og det betyder, at når den ydre verden forandrer sig som følge af geoklimatiske processer, så må der optræde klare modsigelser i den levende organisme selv. Og det er netop disse modsigelser, der på et tidspunkt medfører, at principperne for organismens udfoldelse må ændres, vores kvalitative spring, eller alternativt organismen dør.

Ifølge denne opfattelse af det psykiske som en enhed af modsætninger, hvoraf den ene er den ydre verden, natur og/eller samfund, bliver det således nødvendigt at rekonstruere psykens udvikling (og dermed livets) sideordnet og intimt forbundet med miljøets udvikling.

Disse tanker kan summeres op således: Til enhver egenskab hos en art (og i projektet er det eksklusivt de allermest væsentlige egenskaber, psyken eller psykerne, vi beskæftiger os med) kan man stille spørgsmålet, hvorfor er den blevet til? For at besvare dette spørgsmål må vi dernæst stille spørgsmålene, *om* hvordan organismens egenskaber var forud for forandringen og *om* hvilken forandring i verden, der skabte den afgørende *modsigelse* mellem det værende og det nødvendige, der forårsagede ændringen. Det vil sige, at kan vi identificere modsigelsen som *problem*, så har vi forklaret springet til det nye som *løsningen*. Det var derfor.

At finde disse modsigelser er *den almene metode* i psykogeneseprojektet, fordi de i ophævet form er indeholdt i det nye, og at den menneskelige psyke derfor kan siges at være konstitueret af en endeløs række af mod-

sigelser, der kun kan blotlægges ved, at man følger psykens egen historie.

I vores plan har vi valgt at fokusere på fire spring, som vi finder af særlig væsentlighed. Til dem må der derfor svare fire fundamentale problemer, hvis løsning de er. At finde disse fire modsigelser *er* psykogeneseprojektet i dets substans.

Men udover dette meget konkrete indhold er psykogeneseprojektet også et forsøg på at formulere et grundlæggende syn på livsvidenskabernes genstand og samtidig hermed at en særlig metode, her kaldt den fylogenetiske, til undersøgelse af denne genstand med udgangspunkt i den dialektiske materialismes metode.

NOTER

- ¹ ENGELSTED, N. *Evolution, Søvn og Depression* Akademisk Forlag, København, 1978.
- ² LEONTJEV, A.N. *Problemer i det Psykiskes Udvikling* Rhodos, København, 1977.
- ³ WILSON, E.D. *Sociobiology The new Synthesis*, Harward, 1975.